

Biepmu ja dearvvašvuoda oahppoplána

Oahppoplánakoda: MHE02-02

Fága birra

Fága relevánsa ja guovddáš árvvut

Biebmu ja dearvvašvuoha lea guovddáš fága ovdánahttit ádejumii biebmodoalu ja dearvvašvuoda oktavuodaide. Biepmus ja dearvvašvuodas galget oahppit oahppat plánet ja ráhkadit biepmu ja vásihit borramiid ovttas earáiguin. Fága galgá váikkuhit dasa ahte oahppit ovdánahttet gelbbolašvuoha hálddašit iežaset eallima. Fága bokte galget oahppit oazžut máhtu sámi kulturárbbi birra mas biebmorábevierut gullet oktii luondduin ja eallinvugiin iešguđet guovlluin. Danne lea mávssolaš geavahit sámi doahpágiid, dajahusaid ja muitalusaid gulahallamis ja ovttasdoaimmamis. Ráhkadit biepmu báikkálaš biebmogálvvuiguin iešguđet oktavuodain dagaha ahte oahppit ohppet birget, ja dat addá maiddá sidjiide ádejumii mat árvvut leat biebmogáivvun. Biebmu ja dearvvašvuoha galgá leat mielde ovdideamen álbmotdearvvašvuoda, biebmolu ja beroštumi biebmogálvvuid šláddjiivuhit ja borranvieruide servodagas. Biebmu ja dearvvašvuoha galgá arvosmahttit kreativitehta, ovttasbarggu ja čađahannávccaid.

Buot fágat galget leat mielde duohtandahkamin oahpahusa árvvuođu. Biebmu ja dearvvašvuoha galgá praktihkalaš bargguit, suokkardeami ja estehtalaš ovdanbuktinvugiid bokte váikkuhit dasa ahte oahppit ovdánahttet beroštumi ja kreatiiva ja hutkás dáidduid. Sosiála searvevuoda bokte biebmorábeveamis ja borramiin galgá fága leat mielde ovdideamen ovttasbarggu, ádejumii, fuola ja árvvusatnima nubbái, ja bidjat vuodu ovttasdoaimmavuhit ja dásseárvui. Biebmorábeveami ja borramat leat čadnon oktavuuhit ja árvvusuhit. Dihtomielalašvuoha biebmorábeveamii ja biebmogáivvun girjávuođa birra Sámis ja davviguovlluin sáhtá addit ádejumii ja eanet beroštumi ja árvvusatnima kultuvrrain eará osiin máilmmis. Oktasaš referánsarámmat sáhttet addit positiivalaš identitehtaovdáneami. Biebmu ja dearvvašvuoha galgá leat mielde ovdánahttimin kritihkalaš jurddašeami, ehtalaš dihtomielalašvuoda ja ovdasvástádusovddu ohppiin, vai sii máhttet válljet biepmu mii lea sihke dearvvašvuodaovddideaddji ja guoddevaš. Oahppoplána lea vuodduvuvon sámi árvvuide, gillii, kultuvrii ja servodateallimii.

Guovddášeameanttat

Dearvvašvuodaovddideaddji biebmodoallu

Biebmorábeveami ja ráhkkanahhtima bokte borramii galget oahppit beassat vásihit biebmolu ja ovdánahttit máhtu dorvolaš biepmu ja dearvvašvuodaovddideaddji biebmodoalu birra. Dearvvašvuodaiešváiđdiid biebmorábeveamii leat oahpahusa guovddážiis, ja oahppit galget oazžut ádejumii oktavuodas gaskal biebmogáivvun ja dearvvašvuoda ja ovdánahttit gelbbolašvuoda máhttit válljet dearvvašlaš ja mánggabealat biebmodoalu.

Guoddevaš borrandábit ja guoddevaš geavaheapmi

Biepmu geavaheapmi ja válljen váikkuha indiviidii, birrasii ja máilbmái gos eallit. Borramiid plánema ja biebmorábeveami bokte galget oahppit oahppat ávkástallat biebmogáivvun ja biebmogáivvun, ja áddet ahte biepmu lea ráddjejuvuvon resursa, vai ohppet guoddevaš borrandábit ja šaddet dihtomielalaš geavaheaddjin.

Biebmu ja borramat identitehta- ja kulturovdanbuktimin

Biebmo- ja borrankultuvra rievdá dađistaga, ja dasa váikkuhit biebmogáivvun geavaheapmi, máhttu, ábevierut ja sosiála dahje oskkolaš norpmat ja árvvut. Biebmorábeveami ja borramat leat suokkardeami, ovttasbarggu ja ovttasdoaimmama sosiála arenat. Norgga ja eará riikkaid biebmokultuvrraid ja kultuvrralaš doaimmaid

deavvadeamit ovddidit girjáivuoda ja lasihit áddejumi, dihtomielalašvuoda ja diehtoáŋgirvuoda. Ná galget oahppit beassat vásihit borranilu ovttas ja ná sáhttet min biebmokultuvrrat sihke ođasmahttojuvvot ja sealluhuvvot.

Fágaidrasttildeaddji fáttát

Álbmotdearvvašvuolta ja eallinhálddašeapmi

Biebmu ja dearvvašvuolta-fágas álbmotdearvvašvuoda ja eallinhálddašeami fágaidrasttildeaddji fáttás galget oahppit oažžut máhtu biebmogálvuod ja borrandábiid birra mat leat buori dearvvašvuoda vuodđun. Biepmu ja borramiid plánema ja ráhkadeami bokte galget oahppit oažžut buori áddejumi nátionála biebmorávvagiin. Fága galgá leat mielde ovddideamen álbmotdearvvašvuoda ja eastadit eallinvuohkedávddaid. Dat galgá oahpahit eallinhálddašeami ovttaskas oahppái ja leat mielde geahpedeamen sosiála dearvvašvuodaerohusaid. Borransearvevuolta ja praktihkalaš ovttasbargu fágas galgá leat mielde nannemin ohppiid iešdovddu ja sin vásáhusaid gullevašvuodas ja searvevuodas. Biebmoráhkadeapmi luonddu iešguđetlágan dálkkiid áigge sáhttá addit hálddašangálgga ja eallinhálddašeami.

Guoddevaš ovdáneapmi

Biebmu ja dearvvašvuolta-fágas lea guoddevaš ovdáneami fágaidrasttildeaddji fáttás sáhka deattuhit dan ahte sihke biebmobuvttadeapmi ja biebmogolaheapmi berrejit dáhpáhuvvat nu, ahte eai leat vahágin nátionálalaččat eai ge globálalaččat, eai dál eai ge boahhteáiggis. Fága galgá váikkuhit dasa ahte oahppit šaddet dihtomielalažžan sihke ehtalaš ja ekonomalaš áššiide biebmobuvttadeami ja biebmogolaheami birra ja biebmoresurssaid juohkimis, vai sii sáhttet dahkat vásttolaš välljejumiid ja ovdánahttit buriid árvvuid ja miellaguottuid. Fága galgá váikkuhit dasa ahte oahppit ovdánahttet máhtu mo biepmu fidnen laktása globála ja struktuvrralaš beliide. Biebmolasáhus, biebmovánnasgávppašeapmi, biebmosuverenitehta ja globála ja regionála biebmosihtkarvuolta leat guovddáš fáttát. Go ávkkástallá báikkálaš biebmoresurssaid árbemáhtu ja guoddevaš luonddudoalu vuodul, de sáhttet oahppit oažžut áddejumi árvvuin ja vejolašvuodain boahhteáiggis.

Vuodđogálggat

Njálmmálaš gálggat

Njálmmálaš gálggat biepmus ja dearvvašvuodas lea máhttit gaskkustit fágalaš imaštallama ja reflekšuvnna muitalusaid ja ságastallamiid, digaštallamiid ja ovdanbuktimiid bokte. Njálmmálaš gálggaid ovdánahttin biepmus ja dearvvašvuodas vuolgá ságastallamis biebmoráhkadeami birra dasa ahte ovdanbuktit ja digaštallat eanet ahte eanet kompleaksa fáttáid dearvvašvuoda, biebmogolaheami ja biebmosihtkarvuoda birra. Dadistaga fertet oahppit geavahit eanet fágasániid go galget vuoduštit iežaset välljejumiid, dahje go galget searvat fágalaš digaštallamiida.

Máhttit čállit

Máhttit čállit biepmus ja dearvvašvuodas lea hábmet teavsttaid maid geavaha biebmoráhkadeamis ja borramiid oktavuodas. Máhttit čállit fágas lea maidái gaskkustit fágalaš gelbbolašvuoda ja máhttit ovdanbuktit oaviliid ja välljejumiid. Čállingálggaid ovdánahttin biepmus ja dearvvašvuodas vuolgá máhttimis čállit álkes gávppašanlisttuid ja oanehis, ovtastuvvon teavsttaid dasa ahte máhttit plánat ja hábmet biebmorávvagiid ja fáluid.

Máhttit lohkat

Máhttit lohkat biepmus ja dearvvašvuodas lea áddet, dulkot ja árvvoštallat biebmorávvagiid, tabeallaid ja illustrašuvnnaid biebmoráhkadeami oktavuodas. Lea maiddá áddet ja árvvoštallat áigequovdilis fágateavsttaid. Lohkangálggaid ovdánahttin fágas vuolá áddemis álkes illustrašuvnnaid ja ovtastuvvon teavsttaid báhpáris ja šearpmas dasa ahte dulkot ja kritihkalaččat árvvoštallat eanet kompleaksa fágateavsttaid, govvošiid ja tabeallaid iešguđet mediain.

Máhttit rehkenastit

Máhttit rehkenastit biepmus ja dearvvašvuodas lea dovdat ja geavahit loguid ja voluma, deattu, hivvodaga, cuovkkaid, gorreloguid, áiggi, temperatuvrra ja geometralaš govvošiid namahusaid biebmoráhkadeami oktavuodas. Dat lea maiddá rehkenastit ja árvvoštallat biebmorávvagiid poršuvnnaid ja gaskkustit loguid ja lohkomateriálaid go galgá buohtastahttit dahje digaštallat fágalaš ja fágaidrasttildeaddji fáttáid. Rehkenastingálggaid ovdánahttin vuolá máhttimis geavahit rivttes latnja- ja deaddoovttadagaid ja ráhkadit álkes diagrámmaid ja tabeallaid dasa ahte máhttit geavahit iešguđetlágan matematiikalaš gálggaid biebmoráhkadeami plánemis ja čađaheamis. Dasto gullá ovdánahttimii máhttit ráhkadit eanet kompleaksa tabeallaid ja govvošiid čálalaš bargguin.

Digitála gálggat

Digitála gálggat biepmus ja dearvvašvuodas lea máhttit geavahit mánggalágan digitála resurssaid ja teknologijaid nannet praktihkalaš biebmoráhkadangálggaid. Lea maiddá gaskkustit ja árvvoštallat digitála teaksta-, jietna-, govva- ja filbmafiillaid mat leat áigequovdilát ja mearkkašahttit fágii. Digitála gálggaid ovdánahttin biepmus ja dearvvašvuodas vuolá máhttimis geavahit digitála resurssaid ohcat dieđuid, čuovvut biebmorávvagiid ja ovdanbuktit faktaid, dasa ahte máhttit geavahit mánggalágan digitála resurssaid kritihkalaččat árvvoštallat dieđuid iešguđetlágan mediain ja mitalit fágalaš refleškuvnnaid birra. Ovdánahttin sáhtá maiddá vuolgit álkes teknologijja geavaheamis dasa ahte geavahit guhkás ovdánan teknologijja biebmoráhkadeami oktavuodas.

Gealbomihttomearit ja árvvoštallan

Gealbomihttomearit ja árvvoštallan 4. ceahki maŋŋá

Gealbomihttomearit 4. ceahki maŋŋá

Oahpahusa mihttomearri lea ahte oahppi galgá máhttit

- čuovvut buori hygiená prinsihpaid biebmoráhkadeami oktavuodas
- geavahit reaidduid, latnja- ja deaddoovttadagaid ja álkes teknihkaid biebmoráhkadeami oktavuodas
- dovdat máisttuid biepmus ja imaštallat manne olbmot vásihit máisttuid iešguđet láchkai
- mitalit mat leat dearvvašlaš ja mánggabealat biepmu dovdomearkkat ja manne dat leat dehálaččat dearvvašvuhtii
- searvat báikkálaš biebmogálvvuid ávkkástallamii ja biebmogilvimii borramušráhkadeami várás
- ávkkástallat báikkálaš biebmogálvvuid biebmoráhkadeamis ja ovdanbuktit buvttadanviđjii lađđasiid biebmogálvvus borramin.
- áimmahuššat biepmu, čilget manne lea dehálaš dahkat dan ja mitalit árbevirolaš vugiid birra gieđahallat orgánalaš bázahusaid

- čađahit borramiid dollagáttis ja eará árbevirolaš sajiin ja geavahit muiitalusaid reflekteeret sihkkarvuođa birra ja luonddu vuhtiiváldima birra.
- ráhkadit álkes ja mánggabealat borramiid ja ságastallat borrandábiid birra norgga ja sámi kultuvrras ja eará kultuvrrain, ja árvvuid birra boradit ovttas earáiguin

Dađistaga árvvoštallan

Dađistaga árvvoštallan galgá leat mielde ovddeamen oahppama ja gelbbolašvuođa fágas. Oahppit čájehit ja ovdánahttet gelbbolašvuođa biepmus ja dearvvašvuođas 1., 2., 3. ja 4. ceahkis go ráhkadit biepmu ja lámččet borramiid, ja go ságastallet mo biebmoválljen ja borramat sáhttet váikkuhit min dearvvašvuhtii ja máilbmái gos eallit.

Oahpaheaddji galgá diktít ohppiid váikkuhit oahpahussii ja arvosmahttit oahppanhálu mánggabealat, praktihkalaš bargguid bokte gievkkanis ja eará heivvolaš oahppanarenain. Oahpaheaddji ja oahppit galget gulahallat ohppiid ovdáneami birra biepmus ja dearvvašvuođas. Oahppit galget beassat geahččaladdat. Ohppiid čájehuvvon gelbbolašvuođa vuođu galget oahppit beassat muiitalit maid sii orrot máhttimin ja maid máhttet buorebut go ovdal. Oahpaheaddji galgá oaivadit viidásit oahppama birra ja heivehit oahpahusa nu ahte oahppit besset geavahit rávvagiid ovddidit iežaset gelbbolašvuođa ráhkadit árbevirolaš biepmuid mat addet vuođu buori dearvvašvuhtii ja šaddat diehtomielaš golaheaddjin.

Gealbomihttomearit ja árvvoštallan 7. ceahkki

Gealbomihttomearit 7. ceahki maŋŋá

Oahpahusa mihttomearri lea ahte oahppi galgá máhttit

- geavahit reaidduid, vuođdoteknikkaid ja biebmoráhkadanmetodaid ráhkadit dorvvolaš ja guoddevaš biepmu mii addá vuođu buori dearvvašvuhtii
- geavahit áiccuid suokkardit ja árvvoštallat biepmu máisttuid ja tekstuvrra ja suokkardit biebmobardima lihttái guossoheami várás
- dovdat ja válddahit vuođdomáisttuid ja suokkardit ja digaštallat mo máisttut sáhttet váikkuhit biebmopreferánssaide ja biebmoválljejumái
- geavahit biebmorávvagiid biebmoráhkadeamis, maddái njálmmálaš, ja rehkenastit ja árvvoštallat poršuvnnaid hivvodaga, sihke digitála resurssaid vehkiin ja daid haga
- čájehit oktavuodaid gaskal biebmogálvoavkkuid ja biebmovádnasiid mat leat dehálaččat buori dearvvašvuhtii
- geavahit biebmomerkema ja biebmodoallomodeallaid ráhkadit dearvvašlaš, mánggabealat ja guoddevaš biebmodoalu ja reflekteeret iežas välljejumiid birra
- geavahit digitála reaidduid buohtastahttit ja ságaškuššat sisdoalločilgehusaid ja máidnosiid iešguđet mediain
- fuolahit, gieđahallat ja ávkástallat biebmogálvvuid guoddevaš lámkai
- geavahit árbemáhtu biebmogolaheami birra ja reflekteeret iežas biebmogolaheami birra

- ráhkadit biepmu dolas ja eará árbevirolaš biebmoráhkadanarenain ja ságastallat borranvieruid birra goađis/lávus ja mo sosiála searvevuolta borramiin sáhtta leat mielde nannemin buori dearvvašvuoda
- ráhkadit biepmuid iežas kultuvrras ja eará kultuvrrain ja buohtastahttit biebmogálvogeavaheami ja borranvieruid, ja reflekteret mo biebmoárbevierut gullet oktii luondduin ja eallinvugiin iešguđet guovlluin.

Dađistaga árvvoštallan

Dađistaga árvvoštallan galgá leat mielde ovddeamen oahppama ja gelbbolašvuoda fágas. Oahppit čájehit ja ovdánahttet gelbbolašvuoda biepmus ja dearvvašvuodas 5., 6. ja 7. ceahkis go ráhkadit, suokkardit ja árvvoštallet biepmu ja borramiid, ja go reflekterejit čuolmmaid birra mat gusket biebmodollui, dearvvašvuhtii ja biebmogolaheapmái.

Oahpaheaddji galgá diktit ohppiid váikkuhit oahpahussii ja arvosmahttit oahppanhálu mánggabealat, praktihkalaš bargguid bokte gievkkanis ja eará heivvolaš oahppanarenain. Oahpaheaddji ja oahppit galget gulahallat ohppiid ovdáneami birra biepmus ja dearvvašvuodas. Oahppit galget beassat geahččaladdat. Ohppiid čájehuvvon gelbbolašvuoda vuodul galget oahppit beassat muiitalit maid sii orrot máhttimin ja maid máhttet buorebut go ovdal. Oahpaheaddji galgá oaivadiid viidásit oahppama birra ja heivehit oahpahusa nu ahte oahppit besset geavahit rávvagiid ovdidit iežaset gelbbolašvuoda ráhkadit guoddevaš biepmu mii addá vuodu buori dearvvašvuhtii ja šaddat diehtomielalaš golaheaddjin ja biebmoárvvoštallan gaskkusteadjin.

Gealbomihttomearit ja árvvoštallan 10. ceahkki

Gealbomihttomearit 10. ceahki manjá

Oahpahusa mihttomearri lea ahte oahppi galgá máhttit

- plánet ja geavahit heivvolaš reaiduid, teknihkaid ja biebmoráhkadanmetodaid ráhkadit dorvvolaš ja guoddevaš biepmu mii addá vuodu buori dearvvašvuhtii
- geavahit áiccuid árvvoštallat biebmogálvvuid kvalitehta, suokkardit ja kombineret máisttuid biebmoráhkadeamis ja buoridit biebmoárvvagiid, fáluid ja biebmobardima lihtái guossoheami várás
- ráhkadit ja geahččaladdat ođđa biepmuid báikkálaš biebmoressursain
- ságaškuššat mo biebmodoallu sáhtta váikkuhit buori dearvvašvuhtii ja geavahit digitála resurssaid árvvoštallat iežas biebmodoalu ja válljet dearvvašlaš ja mánggabealat biebmogálvvuid biebmoráhkadeami oktavuodas
- čilget ja kritihkalaččat árvvoštallat čuoččuhusaid, rávvagiid ja dieđuid biebmodoalu ja dearvvašvuoda birra
- kritihkalaččat árvvoštallat dieđuid biebmoárvvotadeami birra ja ságaškuššat mo golaheaddjifápmu sáhtta váikkuhit báikkálaš ja globála biebmoárvvotadeapmái
- suokkardit biebmogálvvuid dálkkádatluottaid ja čilget mo biebmoválljen ja biebmogolaheapmi sáhttet váikkuhit birrasii, dálkkádahkii ja biebmosihkkarvuhtii
- geavahit sámi doahpajiid elliid njuovvamis ja rihttemis, guliid čolleemiid ja fileteremis ja válddahit mo iešguđet ruovjijt ávkkástallojuvvojit
- suokkardit árbevirolaš seailuhanmetodaid nugo sálten, goikadeapmi ja suovastuhttin iešguđet biebmoárvvoštallan

- ráhkadit iežas kultuvrra, davviguovlluid kultuvrraid, eamiálbmotkultuvrraid ja eará kultuvrraid biepmu ja buohtastahttit biebmoarbevieruid ja čilget mo identitehta ja gullevažvuoha ovdanbuktojuvvojit ja gaskkustuvvojit biepmu ja borramiid bokte

Dađistaga árvvoštallan

Dađistaga árvvoštallan galgá leat mielde ovddideamen oahppama ja gelbbolašvuoda fágas. Oahppit čájehit ja ovdánahttet gelbbolašvuoda biepmus ja dearvvašvuodas 8., 9. ja 10. ceahkis go ráhkadit, suokkardit ja árvvoštallet biepmu ja borramiid, ja go reflekterejit čuolmmaid birra mat gusket biebmodollui ja dearvvašvuhtii, biebmobuvttadeapmái, biebmoválljemii ja golaheaddjifápmui ja identitehtii ja biebmokultuvrii.

Oahpaheaddji galgá diktit ohppiid váikkuhit oahpahussii ja arvosmahttit oahppanhálu mánggabealat, praktihkalaš bargguid bokte gievkkanis ja eará heivvolaš oahppanarenain. Oahpaheaddji ja oahppit galget gulahallat ohppiid ovdáneami birra biepmus ja dearvvašvuodas. Oahppit galget beassat geahččaladdat. Ohppiid čájehuvvon gelbbolašvuoda vuodul galget oahppit beassat mitalit maid sii orrot máhttimin ja reflekeret iežaset fágalaš ovdáneami birra. Oahpaheaddji galgá oaivadiid viidásit oahppama birra ja heivehit oahpahusa nu ahte oahppit besset geavahit rávvagiid ovddidit iežaset gelbbolašvuoda ráhkadit guoddevaš biepmu mii addá vuoddu buori dearvvašvuhtii ja šaddat diehtomielalaš ja vásttolaš golaheaddjin ja biebmokultuvrra gaskkusteadjin.

Oppalašárvosátni

Oppalašárvosátni galgá čájehit oahppi ollislaš gelbbolašvuoda biepmus ja dearvvašvuodas, go oahpahas loahpahunvu maŋŋá 10. ceahki. Oahpaheaddji galgá plánet ja láchit dili nu ahte oahppit besset čájehit iežaset gelbbolašvuoda iešguđet láchkai mat fátmastit áddejumi, reflekšuvnna ja kritihkalaš jurddašeami iešguđet oktavuodain. Oahpaheaddji galgá bidjat árvosáni biepmus ja dearvvašvuodas oahppi čájehuvvon gelbbolašvuoda vuodul go praktihkalaččat ja suokkardeaddji láchkai lea bargan biepmuin ja borramiiguin. Árvosátni galgá maiddái leat oahppi čájehuvvon gelbbolašvuoda vuodul go oahppi lea čájehan máhtu ja áddejumi fága sisdollui ja oktavuodaide.

Árvvoštallanortnet

10. ceahkki: Ohppiin galgá leat okta árvosátni biepmus ja dearvvašvuodas.

Fága eksámenortnegat galget sáddejuvot gulaskuddamii ja gárvvistuvvot maŋŋá.